

висловлювати себе лише у сфері своїх професійних компетенцій, готуватися для занять із використанням відповідної (останньої та найбільш значущої) літератури наукових досягнень, визнаючи допущені помилки, визнаючи неточність власних ідей, кадрів та формулювань; доброзичливо надихати студентів: пробудження їхньої тенденції до саморозвитку та виховання їхньої наукової допитливості, розвиток незалежного мислення та критики (наприклад, поділившись з ними своїми відкриттями та сумнівами) переконавшись, що вони вдосконалюють свої пізнавальні навички та засоби передачі знань; повага гідності, суб'єктивності та самостійності студентів, повага їх права вільно висловлювати думки щодо наукових тем та з інших важливих питань, заодно заохочуючи (вимагаючи) надійної аргументації; індивідуальне ставлення до студентів – турбота про надзвичайно талановитих майбутніх студентів наук – їх наступників.

Колізії нашого часу неминуче пройдуть, але їх успішне розв'язання повинно супроводжуватися позитивним почуттям відповідальності та турботою про зміст освіти, а також про цінності, на яких будуть рости майбутні покоління учнів.

Література:

1. Brzezińska, J. Brzeziński, A. Eliaz (red.), *Ewaluacja a jakość kształcenia w szkole wyższej*, Warszawa 2004.
2. J. Bruner, *Kultura edukacji*, Kraków 2006.
3. K. Denek, *Ku uniwersytetowi przyszłości*, „Nowa Szkoła” 2010, nr 9(687).
4. M. Kostera, A. Rosiak, *Nauczyciel akademicki. Zajęcia dydaktyczne. Jak je prowadzić, by...*, Gdańsk 2008.
5. Rozmus (red.), *Wykładowca doskonały. Podręcznik nauczyciela akademickiego*, Warszawa 2013.
6. U. Schrade (red.), *Dydaktyka szkoły wyższej. Wybrane problemy*, Warszawa 2010.
7. K. Szewczuk, *Metody dydaktyczne stosowane w szkole wyższej*, Kraków 2013.

Світлана ЧЕРЕПАНОВА

доктор філософських наук, доцент,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

м. Львів, Україна

СТИЛЬ МИСЛЕННЯ

ЯК УЗАГАЛЬНЮЮЧИЙ КОНЦЕПТ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Актуальність стилю мислення виявляється у площині сучасного філософсько/освітнього дискурсу, тотальної нестабільності людського буття, суперечливих реалій глобалізації, інформатизації, цифровізації,

вплив яких позначається на інтеграції України у європейські/світові наукові й освітні структури.

Примітно, що мислення становить пріоритетний напрям ґрунтовного наукового дослідження основоположника англо/американської філософії освіти Джона Д'юї (1859–1952). Ідеться про видання – J. Dewey. *How we Think*. (1910); «Психологія і педагогіка мислення» (рос. переклад 1999). Д'юї обстоює важливість наукового підходу до педагогічної діяльності, розвитку розуму й звичок мислення учнів; такі положення висвітлюють розділи його книги: «Проблема виховання думки»; «Міркування про природу логічного»; «Виховання мислення».

Очевидно видання Д'юї (1910 рік !) містить роздуми, суголосні достатньо складним науковим та освітнім проблемам сучасного українського соціуму.

В Україні філософія освіти набуває розвитку як самостійна сфера філософських досліджень, галузь гуманітарного знання й академічна дисципліна. Постає необхідність концептуалізації, осмислення стратегічних пріоритетів, методологічного інструментарію, предметного поля філософії освіти (В. Андрущенко, В. Лутай, С. Клепко, В. Кремень, М. Култаєва, В. Скотний, І. Предборська, С. Черепанова, В. Шевченко та ін.)

Філософія освіти функціонує як системне соціокультурне явище, поєднуючи методологію, науку, цінності, національні педагогічні й культурні традиції. Філософію освіти характеризує сукупність світоглядних теорій (ідей), наукових, культурних, ціннісних, морально-етичних засад, які зумовлюють не лише сенс та зміст виховання й навчання, а також певний *тип особистості*. Цим враховуємо особливості техногенної (західної) й традиціоналістських культур (Захід – індивідуалістичний, Схід – колективістичний тип особистості).

На підставі співмірності методологічних підходів, ідей, теорій, які містять філософська антропологія та онтологія, парадигми – діалогічна, полікультурна, постнекласична, нами обґрунтовано доцільність світоглядно/культуротворчої стратегії філософії освіти *в органічній єдності й взаємодії базисних буттєво-ціннісних концептів* (людина-наука-культура-мистецтво-стиль мислення) *та цілепокладання* – становлення особистості як суб'єкта культури. Культуротворчість, як світоглядно-ціннісний поворот до людини й одухотворення людського буття, передбачає сприйняття міжцивілізаційного простору не в опозиції «свій-чужий», а як культурну самодостатність «свого» й «іншого». Якщо розуміння власного культурного буття досягається за допомогою

інтроспекції (самоспостереження), то розуміння *іншої* культури потребує «співпереживання», методу інтерпретації (герменевтика).

Уточнення предметного поля філософії освіти здійснюємо на основі онтологічного підходу, що дає змогу висновувати: *філософія освіти конститується як філософія людини й спосіб буття людини в універсумі культури*.

Таким чином опосередковано виявляться методологічний потенціал філософії освіти, трансдисциплінарні, транснаукові, трансгуманітарні інтенції, які апелюють до людини як суб'єкта культури; виявляються сфери можливого застосування, створюються об'єктивні підстави подолання відчуження науки, культури, мистецтва від освіти, отже світоглядно/культуротворчі перспективи удосконалення фахової підготовки, в тому числі наукового мислення, нової генерації педагогів в Україні.

Зазначимо: стиль мислення належить до ключових проблем методології науки і філософії освіти. Дослідження стильової свідомості, поняття «стиль» (лат. *stilus* – спосіб чи образ викладу, зображення, вираження), стиль мислення виявляє *між-трансдисциплінарні* зацікавлення: наука, філософія, психологія, естетика, історія і філософія мистецтва, мистецтвознавство, культурологія, художній дизайн, художня компаративістика та ін.

Екстраполюючи стиль мислення на філософію освіти, маємо змогу простежити його світоглядну й методологічну єдність з іншими базисними буттєво-ціннісними концептами: людина-наука-культура-мистецтво. Враховуються специфіка західного й східного світовідношення в координатах культури, трансверсальні інтенції.

Стиль мислення вважаємо доцільним розглядати як узагальнюючий концепт філософії освіти. З цих позицій виявляються праксеологічний потенціал стилю мислення щодо духовно-практичного освоєння світу, систематизації пізнавальних установок (категоріально, методологічно, методично) й фахового зростання педагога.

У системі філософії освіти стиль мислення актуалізується як концептуалізація буття, охоплюючи наукові, світоглядні, філософські підходи, художні стильові явища (напрями, течії), методологічну організацію свідомості.

Стильові явища набувають художньо-історичних трансформацій. Зацікавлення питаннями стилю відоме з античності. Витоки стильової свідомості сягають філософських міркувань Платона щодо розрізнення «гармоній» («Держава»), чи виокремлення архітектурних «ордерів» колони

– доричного, іонічного, коринфського (Марк Вітрувій – римський архітектор; друга половина I ст. до н.е.). Сильові явища властиві творчості митців певної епохи, країни, художній течії (Г. Вельфін, Е. Кон-Вінер, М. Гінзбург, А. Соколов, Г. Вагнер). Наукові джерела містять різні аспекти історичного розвитку мистецтва, трансформації художніх стилів.

• Мистецтвознавчий (Й. Вінкельман; представники Віденської школи історії мистецтва – Г. Вельфін, В. Воррінгер, М. Дворжак, Г. Зельдмайр, Е. Панофський, А. Рігель). Й. Вінкельман увів поняття *«стиль»* у *мистецтвознавчий обіг*, чим докорінно змінив концептуальне осмислення історичного розвитку мистецтва. Він розглядає *«стиль»* як системну єдність мистецтва; на його думку, *«стиль – це епоха»*.

• Культурно-типологічний (Л. Баткін, А. Кребер, О. Лосєв).

• Світоглядно-естетичний (М. Конрад, Л. Пінський, Є. Ротенберг). Теоретично й методологічно важливий висновок Є. Ротенберга: *«стиль – категорія світоглядна»*.

• Художньо-методологічний (М. Алпатов, Б. Віппер, В. Лазарєв).

• Філософія мистецтва (П. Флоренський, М. Бердяєв).

• Художній компаративізм. У контексті європейських світоглядно/естетичних ідей питання трансформації художніх стилів висвітлено в українознавчих джерелах (Д. Антонович, М. Голубець, П. Жолтовський, В. Залозецький, В. Січинський, Д. Чижевський). Як зазначив Д. Антонович, розвиток українського мистецтва загалом здійснюється в загальноєвропейських формах, хоч і не збігався з Європою за часовими параметрами.

Розглядаючи стиль мислення та методологічну свідомість, потрібно брати до уваги питання рефлексії, філософсько/світоглядний підхід. Філософська рефлексія передбачає усвідомлення граничних основ буття, мислення, людської культури загалом. Предметом філософської рефлексії постають інноваційні форми діяльності та мислення. Це дає змогу людству змінити свій досвід, вийти за межі наявних реалій. До таких форм діяльності та мислення належать наука й освіта. Саморефлексія – процес самопізнання, осмислення власних думок, психічних переживань.

Філософські аспекти мислення розглянули відомі представники німецької філософії: Г. Гегель, Е. Гуссерль, Е. Кассіерер, М. Гайдеггер, Н. Гартман, Ф. Ніцше, Ф. Шеллінг, А. Шопенгауер, К. Ясперс. Діалектичний підхід, *«діалектичні рефлексії»*, на думку німецького філософа-екзистенціаліста К. Ясперса, необхідні для *«оформлення»* мислення людини (К. Ясперс. Психологія світоглядів. 1919; укр.. переклад 2009).

Для філософії освіти як методології педагогіки (педагогічної діяльності) праксеологічно змістовні положення: метод як «втілена раціональність» (мистецтво, наука, практика);.. «методологічна свідомість – єдність стилю та методу пізнавальної діяльності». (Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. К., 2008. С. 128, 144).

Стиль мислення змінюється історично. Наприклад, від жорстко детерміністичного (наука Нового часу) – до імовірнісного (XIX ст.; статистичні теорії, квантова механіка; наукова картина світу – імовірність та випадковість) – згодом синергетичного стилю (постнекласична наука).

Своєрідний філософський стиль демонструє відомий французький філософ Жак Дерріда (1930–2004). Він інтелектуальний лідер «Паризької школи» (1980–1990-і роки); організатор «Групи досліджень в галузі філософської освіти»; один із ініціаторів створення і перший директор Міжнародного філософського коледжу (Париж, 1983). Його стиль філософствування нетрадиційно поєднує риторику, літературну критику та постмодерністське письмо, теорію мови і текст. Він розробив оригінальну філософську концепцію під назвою *деконструктивізм*. Осмислює основні завдання деконструкції як «утвердження знову», необхідність ідею наслідування представити по-іншому, тобто реінтерпретацію й нескінченно переутвердження. Деконструкція передбачає виявлення основоположних змін, враховуючи, що неперевірені значення можуть бути приписувані певним термінам. Вплив філософії деконструкції поширився на гуманітарні науки.

Сучасний стиль мислення сутнісно визначає методологія синергетики з іманентними їй ознаками: нелінійність, самоорганізація, розширення діалогічної взаємодії «людини і природи», тенденції подолання мозаїчних уявлень про людську культуру та ін. Методологічно перспективні синергетика як основа нелінійного стилю мислення (І. Пригожин, І. Стенгерс; С. Курдюмов; І. Добронравова). Нелінійне мислення набуває методологічного значення не лише для науки, а й для мистецтва (І. Пригожин).

У вітчизняних філософських джерелах одне з перших досліджень «синергетики і нелінійного мислення» здійснила І. Добронравова. На її думку, «в нелінійному мисленні евристичними виявляються *цілісні категоріальні структури діалектики як методу*»; «нелінійний стиль мислення орієнтує на готовність до появи нового». (Добронравова І. С. Синергетика: становление нелинейного мышления. К., 1990. С. 93 – 94, 114).

Індивідуальний стиль філософа, митця, науковця, власне як і педагога, значно обумовлюють життєвий досвід, самобутність світовідчуття, світоглядні й ціннісні орієнтири, художні та наукові зацікавлення, елементи раціонального та ірраціонального, персоніфікація таланту і професіоналізм, здатність мислити нелінійно як відкритість до нових наукових та професійних пошуків.

Підсумовуючи, маємо підстави зазначити. Знання, професійно орієнтовані види і технології діяльності, стиль мислення та методологічна свідомість взаємообумовлені теоретично, методологічно, змістовно, функціонально. Стиль мислення (історичні трансформації) належить до методологічних проблем філософії освіти. У площині філософії освіти стиль мислення і методологічна організація свідомості набувають теоретичного й праксеологічного смислу. Постає можливість простежити системну взаємодію стилю мислення й людини-науки-культури-мистецтва як базисних буттєво-ціннісних концептів філософії освіти щодо теоретико-методологічного оновлення педагогічної діяльності.

Галина РАДЧУК

доктор психологічних наук, професор

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

АКСІОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Однією з провідних особливостей сучасного етапу розвитку вищої освіти є її прагнення набути ідеологічного опертя та забезпечити умови докорінної перебудови, адекватної національним і загальносвітовим соціокультурним потребам. Це спонукає до пошуку нових підходів до оцінки її ефективності та основних напрямків модернізації, що враховують внутрішні закономірності становлення освітніх систем у відповідності із зовнішніми законами функціонування та розвитку їх системного оточення – соціуму, економіки, держави, цивілізації [2]. Відтак, сьогодні перед освітньою теорією і практикою ставиться важливе завдання – осмислити динамічні зміни в суспільстві, науці і культурі, зробити вибір щодо ціннісних орієнтирів розвитку та перетворення освітньої сфери.